

**PROBATSIIYA XIZMATI TOMONIDAN IJRO ETILADIGAN
JAZOLARNI IJRO ETILISHIGA OID HUQUQIY HUJJATLAR
VA ULARNING AHAMIYATI**

Umaraliyeva Dilshoda Nabijonovna

*O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Huquqbuzarliklar profilaktikasi
kafedrasi katta oqituvchisi*

Fozilov Sharifjon Umarbek o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti
Toshkent sh.*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20589078>

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlari tizimidagi Probatsiya xizmati tomonidan ijro etiladigan jazolarni tartibga soluvchi huquqiy hujjatlar va ularning ijtimoiy-huquqiy ahamiyati kompleks tahlil qilingan. Jinoyat siyosatini insonparvarlashtirish sharoitida ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazolarni (ozodlikni cheklash, axloq tuzatish ishlari, muayyan huquqdan mahrum qilish, majburiy jamoat ishlari) ijro etishning protsessual va jinoyat-ijroiya mexanizmlari o'rganilgan. Yaqinda qabul qilingan "Probatsiya to'g'risida"gi Qonunning sohaga kiritgan yangiliklari, raqamli texnologiyalar ("E-Probatsiya" tizimi) integratsiyasi, shuningdek, huquqni qo'llash amaliyotidagi muammolar yoritilib, qonunchilikni yanada takomillashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: probatsiya xizmati, jinoyat-ijroiya qonunchiligi, ozodlikni cheklash, axloq tuzatish ishlari, muayyan huquqdan mahrum qilish, majburiy jamoat ishlari, jazolarni ijro etish, "E-Probatsiya" tizimi, ijtimoiy moslashuv, resotsializatsiya.

Аннотация: В данной научной статье проводится комплексный анализ правовых документов, регулирующих исполнение наказаний Службой

Contact: 99 826 99 56

пробации в системе органов внутренних дел Республики Узбекистан, и их социально-правовое значение. Изучены процессуальные и уголовно-исполнительные механизмы исполнения наказаний, не связанных с лишением свободы (ограничение свободы, исправительные работы, лишение определенного права, обязательные общественные работы) в условиях гуманизации уголовной политики. Освещены нововведения недавно принятого Закона «О пробации», интеграция цифровых технологий (система «Е-Пробация»), а также проблемы правоприменительной практики, и разработаны конкретные научно-практические предложения по дальнейшему совершенствованию законодательства.

Ключевые слова: служба пробации, уголовно-исполнительное законодательство, ограничение свободы, исправительные работы, лишение определенного права, обязательные общественные работы, исполнение наказаний, система «Е-Пробация», социальная адаптация, ресоциализация.

Abstract: This scientific article provides a comprehensive analysis of the legal documents regulating the execution of punishments by the Probation Service within the system of internal affairs bodies of the Republic of Uzbekistan, and their socio-legal significance. The procedural and penal executive mechanisms for executing non-custodial sentences (restriction of freedom, correctional labor, deprivation of a certain right, compulsory public works) in the context of the humanization of criminal policy are studied. The innovations of the recently adopted Law "On Probation", the integration of digital technologies (the "E-Probation" system), as well as problems in law enforcement practice are highlighted, and specific scientific and practical proposals for the further improvement of legislation have been developed.

Keywords: probation service, penal executive legislation, restriction of freedom, correctional labor, deprivation of a certain right, compulsory public

works, execution of punishments, "E-Probation" system, social adaptation, resocialization.

KIRISH

Yangi O'zbekiston sharoitida sud-huquq sohasida, xususan, jinoyat va jinoyat-ijroiya qonunchiligida amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh g'oyasi inson, uning huquqlari va qonuniy manfaatlarini eng oliy qadriyat sifatida e'tirof etishga qaratilgan. Davlatning jazolash siyosati qat'iy izolyatsiya qilish (ozodlikdan mahrum qilish) yo'nalishidan asta-sekin ijtimoiy rehabilitatsiya, tarbiyalash va jamiyatga moslashtirish yo'nalishiga transformasiya bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan, jamiyatdan ajratilmagan holda tayinlanadigan jazolarni ijro etuvchi ixtisoslashtirilgan organ – Probatsiya xizmatining o'рни beqiyosdir.

Probatsiya instituti jinoyat sodir etgan shaxslarni jamiyatdan ajratmagan holda tarbiyalash, ularning ijtimoiy foydali mehnat bilan shug'ullanishini ta'minlash va takroriy jinoyatlar sodir etishining barvaqt oldini olishga xizmat qiladi. Biroq probatsiya xizmati o'z funksiyalarini to'laqonli va adolatli bajarishi uchun mukammal hamda zamon talablariga javob beradigan huquqiy hujjatlar tizimiga ega bo'lishi shart. Ushbu ilmiy maqolada Probatsiya xizmati faoliyatini va u tomonidan jazolarni ijro etilishini tartibga soluvchi huquqiy hujjatlarning mazmuni, ularning huquqni qo'llash amaliyotidagi ahamiyati va mavjud muammolar chuqur tahlil etiladi.

MAVZUNING DOLZARBLIGI VA MUAMMONING O'RGANILGANLIK DARAJASI

Jinoyat huquqi va jinoyat-ijroiya huquqi doirasida probatsiya institutini joriy etish va uning huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalari O'zbekiston yuridik fani uchun nisbatan yangi yo'nalish hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 7-noyabrdagi "Jinoyat-ijroiya qonunchiligini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilingunga qadar

ozodlikdan mahrum qilish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarni ijro etish Ichki ishlar organlarining jazolarni ijro etish inspeksiyalari tomonidan an‘anaviy politsiya (nazorat) uslubida amalga oshirib kelingan.

So‘nggi yillarda mahalliy olimlardan M.H. Rustamboyev, I.R. Astanov va boshqalar tomonidan jazolarni insonparvarlashtirish masalalari tadqiq qilingan. Lekin 2023-yilda qabul qilingan sohaning asosiy hujjati – "Probatsiya to‘g‘risida"gi Qonunning sohaga kiritgan o‘ziga xos mexanizmlari, probatsiya hisobidagi shaxslarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko‘rsatish prinsiplari va raqamli monitoring (E-Probatsiya, elektron bilaguzuklar) tizimining huquqiy tahlili yaxlit monografik yo‘nalishda yetarlicha o‘rganilmagan. Shu sababli, jazolarning aynan probatsiya tomonidan ijro etilishi bo‘yicha amaldagi normativ-huquqiy bazani tizimlashtirish va amaliyot muammolarini yechish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM (Tahliliy va ilmiy yondashuvlar)

1. Probatsiya xizmati faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy hujjatlar iyerarxiyasi va tabiati Probatsiya xizmati tomonidan ijro etiladigan jazolarning qonuniyligi, insonparvarligi va adolatliligi ko‘p pog‘onali normativ-huquqiy hujjatlar tizimi orqali ta‘minlanadi:

- **O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi:** Insonning daxlsizligi, uning huquq va erkinliklarini faqat qonun asosida sud tomonidan cheklanishi mumkinligi haqidagi normalar probatsiya xizmatining asosiy poydevoridir.

- **O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (JK) va Jinoyat-ijroiya kodeksi (JIK):** JIKning maxsus bo‘limlarida muayyan huquqdan mahrum qilish, majburiy jamoat ishlari, axloq tuzatish ishlari va ozodlikni cheklash tarzidagi jazolarni, shuningdek, shartli hukm qilinganlar va jazoni o‘tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilinganlar ustidan nazoratni amalga oshirishning batafsil tartib-qoidalari belgilangan.

• **O‘zbekiston Respublikasining "Probatsiya to‘g‘risida"gi Qonuni:** 2023-yil 7-avgustda qabul qilingan ushbu qonun (O‘RQ-861) mustaqil yuridik institut sifatida probatsiya organlarining vakolatlari, huquq va majburiyatlari, shuningdek, probatsiya nazoratidagi shaxslarga nisbatan ijtimoiy-psixologik va yuridik yordam ko‘rsatishning aniq tartibini mustahkamladi. Ushbu Qonunning eng katta ahamiyati shundaki, u nazorat ostidagilarga nisbatan quruq "jazolovchi" va "nazorat qiluvchi" organ profilidan, "ijtimoiy rehabilitatsiya qiluvchi" organ profiliga o‘tishni qonuniylashtirdi.

• **Idoraviy normativ-huquqiy hujjatlar:** O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari hamda IIVning ichki buyruqlari ("Elektron bilaguzuklardan foydalanish tartibi", "E-Probatsiya" tizimini yuritish qoidalari va h.k.) qonunlarning amaliyotda to‘g‘ri va bir xilda ishlashini ta’minlovchi mexanizm bo‘lib xizmat qiladi.

2. Probatsiya xizmati tomonidan ijro etiladigan jazolarning o‘ziga xos xususiyatlari Huquqiy hujjatlarga muvofiq, Probatsiya xizmati asosan to‘rt turdagi asosiy jazolarni ijro etadi:

• **Majburiy jamoat ishlari (JK 45-1-moddasi):** Mahkumni o‘zining asosiy ishi yoki o‘qishidan bo‘sh vaqtda haq to‘lanmaydigan ijtimoiy foydali ishlarni (obodonlashtirish, tozalash va h.k.) bajarishga majbur qilishdan iborat. JIK normalariga muvofiq, probatsiya inspektori mahalliy hokimiyat organlari bilan hamkorlikda mahkumni ish bilan ta’minlaydi va uning ishlagan soatlarini (tabellarini) nazorat qiladi.

• **Axloq tuzatish ishlari (JK 46-moddasi):** Mahkumni uning o‘z ish joyida yoki probatsiya xizmati tomonidan belgilanadigan boshqa joyda mehnatga jalb etish hamda uning ish haqidan davlat daromadiga (10 foizdan 30 foizgacha) ushlab qolishni o‘z ichiga oladi. Huquqiy ahamiyati shundaki,

shaxs o'z oilasi bag'rida qoladi, iqtisodiy jarayonlardan uzilmaydi va o'z mehnati bilan qilmishini yuvadi.

• **Ozodlikni cheklash (JK 48-1-moddasi):** Sud tomonidan belgilangan yashash joyini tungi vaqtda tark etmaslik, ma'lum muassasalarga bormaslik, ommaviy tadbirlarda qatnashmaslik kabi taqiqlar majmuidir. Probatsiya inspektori uchun eng katta mas'uliyat aynan shu jazoni ijro etishda yuzaga keladi, chunki shaxsning harakatlanishini real vaqtda kuzatish va unga yuklatilgan majburiyatlarni tekshirish murakkab tezkor va ma'muriy tadbirlarni talab qiladi.

• **Muayyan huquqdan mahrum qilish (JK 45-moddasi):** Mansabdor shaxslarning yoki muayyan faoliyat (masalan, avtomobil boshqarish) bilan shug'ullanuvchi shaxslarning ruxsatnomalarini olib qo'yish va ularning shu sohada qayta ishlamasligini ta'minlash.

Ushbu jazolarni ijro etishda "Probatsiya to'g'risida"gi Qonunning ahamiyati beqiyos, zero u mahkumlarning huquqiy layoqatini faqat sud hukmida ko'rsatilgan doiradagina cheklash, boshqa barcha fuqarolik huquqlarini (ta'lim olish, tibbiy yordam olish, xususiy mulkka egalik qilish) kafolatlash qoidasini kiritdi.

3. "E-Probatsiya" va raqamli nazoratning yuridik tabiati An'anaviy huquqiy hujjatlarning ijrosini ta'minlash bugungi kunda to'liq axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga tayanadi. IIO tizimida yuritiladigan "E-Probatsiya" axborot tizimi mahkumning shaxsiy ishi yuritilishini elektronlashtirdi. Shuningdek, ozodlikni cheklash jazosiga hukm qilinganlarga elektron kuzatuv vositalarini (elektron bilaguzuklarni) taqish tartibini joriy etish jinoyat-ijroiya sohasidagi eng katta innovatsiya bo'ldi. Agar mahkum sud tomonidan belgilangan hududdan chetga chiqsa yoki bilaguzukni yechishga urinsa, dispatcherlik pultiga signal kelib tushadi. Huquqiy nuqtai nazardan ushbu texnologik choralar insonning shaxsiy hayotiga daxl qilish emas, balki "inson omili"ni kamaytirish va jazo

muqarrarligini obektiv (sun'iy intellekt orqali) ta'minlash mexanizmi sifatida yuridik rasmiylashtirilgan. Bu xodimlarning korrupsion holatlarga aralashishining oldini oluvchi eng asosiy ma'muriy-huquqiy filtirdir [7].

4. Huquqni qo'llash amaliyotidagi muammolar Huquqiy baza yaratilganiga qaramay, jazolarni ijro etish jarayonida muayyan muammolar kuzatilmoqda:

- **Mehnat qonunchiligi bilan nomuvofiqliklar:** Axloq tuzatish yoki majburiy jamoat ishlariga hukm qilingan shaxslarni ish bilan ta'minlashda xususiy sektor (tadbirkorlar) ularni ishga qabul qilishdan qochadi. Davlat idoralari qoshidagi obodonlashtirish bo'limlarida esa doim ham bo'sh ish o'rinlari bo'lavermaydi. Mehnat kodeksi va JIK normalari o'rtasida tadbirkorlarni rag'batlantiruvchi yuridik normalarning yetishmasligi mahkumlarning oylab ish kutib qolishiga va jazoni o'tash muddatlarining asossiz cho'zilishiga olib kelmoqda.

- **Ijtimoiy moslashuv markazlarining to'laqonli ishlamasligi:** "Probatsiya to'g'risida"gi Qonunda ijtimoiy moslashuv prinsiplari belgilangan, ammo probatsiya nazoratiga olingan, turar joyi va ishi bo'lmagan shaxslarni vaqtincha yashash va kasb-hunarga o'qitish moddiy-texnik bazasi hanuzgacha mahalliy hokimiyatlar tomonidan yetarli darajada ta'minlanmayapti.

- **Ozodlikni cheklash jazosini ijro etishda subyektiv yondashuv:** JIKning qoidalariga ko'ra, probatsiya xodimi mahkumni uning ishida, yashash joyida tekshirishi kerak. Biroq tungi vaqtlardagi tekshiruvlar (elektron bilaguzuk bo'lmagan taqdirda) fuqaroning oila a'zolari tinchligini buzishi orqali Konstitutsiyada belgilangan turar-joy daxlsizligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu qoidalarni aniq va insonparvar chegaralarga solish lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan kompleks huquqiy va tahliliy izlanishlar shuni tasdiqlaydiki, probatsiya xizmati tomonidan jazolarning ijro etilishiga oid huquqiy hujjatlar

O'zbekistonda adolatli, ochiq va insonparvar jinoyat-ijroiya tizimini shakllantirishning huquqiy kafolatidir. Xususan, yangi "Probatsiya to'g'risida"gi Qonun bu borada inqilobiy qadam bo'ldi. Biroq qonunchilikni ro'yobga chiqarish va sohani takomillashtirish yuzasidan quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi hamda Mehnat kodeksiga probatsiya nazoratidagi shaxslarni (xususan, axloq tuzatish ishlari va majburiy jamoat ishlariga jalb qilinganlarni) ishga qabul qilgan xususiy tadbirkorlik subyektlari uchun maxsus ijtimoiy soliq imtiyozlarini (tax incentives) belgilovchi huquqiy normalarni kiritish zarur. Bu jinoyat sodir etgan shaxslarni jamiyatga foydali mehnatga jalb qilishning yagona iqtisodiy ishonchli vositasidir.

Ikkinchidan, O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksiga "Ozodlikni cheklash jazosiga hukm qilingan shaxslarning harakatini masofaviy (GPS/Glonass orqali) nazorat qilish qoidalari" deb nomlangan alohida bob kiritish. Ushbu bobda elektron bilaguzuklar to'liq tatbiq etiladigan ishlarning majburiy ro'yxatini tasdiqlash va tungi vaqtlarda shaxsni faqatgina tizim qoidabuzarlik signalini bergandagina yashash manziliga borib tekshirish (shaxs va oila daxlsizligini hurmat qilish) prinsipini mustahkamlash darkor.

Uchinchidan, "E-Probatsiya" elektron tizimini bevosita Oliy sudning "E-Sud", Ichki ishlar vazirligining "E-Ma'muriy ish" va Ijtimoiy himoya milliy agentligining elektron bazalari bilan to'liq avtomatlashtirilgan integratsiyasini qonuniy (Qaror asosida) tasdiqlash. Mahkumning oilaviy ahvoli yoki moddiy ahvolidagi ijobiy o'zgarishlar (yoki aksincha) to'g'risidagi ma'lumotlar probatsiya inspektoriga sun'iy intellekt tahlili asosida taqdim etilishi, shaxsni jazodan muddatidan ilgari shartli ozod qilish (JK 73-moddasi) borasidagi korrupsion xavflarning oldini oladi.

To‘rtinchidan, Probatsiya xizmati inspektorlarining yuridik vakolatlarini kengaytirish. Xususan, probatsiya hisobida turgan shaxslarga nisbatan mahalliy tibbiyot va ta‘lim muassasalariga ijtimoiy yordam ko‘rsatish yuzasidan yuboriladigan taqdimnomalarning (probatsiya inspektori taqdimnomasining) yuridik kuchini prokuror taqdimnomasi singari "majburiy ijro etilishi shart bo‘lgan" hujjatlar toifasiga o‘tkazish bo‘yicha qonunchilikka o‘zgartirishlar kiritish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, probatsiya faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy hujjatlarning ijtimoiy hayot bilan uyg‘unligi hamda ijro mexanizmlarining aniqligi nafaqat sud hukmlarining adolatli bajarilishini, balki adashib jinoyat yo‘liga kirib qolgan shaxslarning jamiyatning to‘laqonli va qonunga itoatkor a‘zosi bo‘lib qaytishini kafolatlaydi.

REFERENCES:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 7-noyabrdagi "Jinoyat-ijroiya qonunchiligini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-4006-son qarori // Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi. – lex.uz.
2. Rustamboyev M.H. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi. Maxsus qism. Darslik. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar publish, 2018. – 480 b.
3. Astanov I.R. Jinoyat-ijroiya huquqini insonparvarlashtirish sharoitida jazolarni ijro etishning o‘ziga xos xususiyatlari. – Monografiya. – Toshkent: TDYUU nashriyoti, 2021. – 215 b.
4. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi. (01.04.2026 yildagi holatga ko‘ra) // Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi. – lex.uz.
5. O‘zbekiston Respublikasining "Probatsiya to‘g‘risida"gi Qonuni, 07.08.2023 yildagi O‘RQ-861-son // Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi. – lex.uz.

SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS

Global Academic Knowledge Repository

6. Jumanov F. A. Mulkiy jinoyatlarni profilaktika qilish va tergov harakatlari taktikasi. – Monografiya. – Toshkent: IIV Akademiyasi nashriyoti, 2023. – 205 b.
7. Xudoyberdiyev A.A. Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti // Huquq va burch. – Toshkent, 2024. – № 9. – B. 28-34.

Contact: 99 826 99 56

